

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1794/1-ХШ/6 26.12.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IX редовној седници, 26.12.2013. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ПОЛИТИЧКО И ДРУШТВЕНО УРЕЂЕЊЕ КОТОРА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XII И XIII ВИЈЕКУ, докторанда Миљана Гогиха.

За ментора је одређен проф. др Ђорђе Бубало.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Василије Гвозденовић
--	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр. 6/2414</u>	
(број захтева)	
<u>14.01.2013.</u>	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Политичко и друштвено уређење Котора у другој половини XII и XIII вијеку

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Миљан (Милован) Гогић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање:

Филозофски у Београду

Година дипломирања:

Назив магистарске

2008.

тезе кандидата:

Средњовјековна манастирска властелинства на територији Републике Црне Горе

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањен:

Филозофски

Година одбране магистарске тезе: 2011.

Обавештавамо вас да је

Наставно-научно веће

на седници одржаној 26.12.2013.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата	Миљан Гогић
--------------	-------------

Име и презиме ментора:	Ђорђе Бубало
Звање:	Ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1.	<i>Српски номици</i> , Посебна издања Византолошког института САНУ, књ. 29, Београд 2004.
2.	<i>Средњовековни архив манастира Врањине (прилог реконструкцији)</i> , Стари српски архив 5 (2006) 243–276.
3.	<i>Да ли су краљ Стефан Првовенчани и његов син Радослав били савладари?</i> , Зборник радова Византолошког института 46 (2009) 201–229
4.	<i>Писана реч у српском средњем веку. Значај и употреба писаних докумената у средњовековном српском друштву</i> , Стубови културе, Београд 2009
5.	<i>Титуле Вукана Немањића и традиција Дукљанског краљевства</i> , Ђурђеви Ступови и Будимљанска епархија, Научни скуп одржан 15–17. октобра у Беранама, Беране – Београд 2011, 79–94.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОГА ТЕМЕ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Политичко и друштвено уређење Котора у другој половини XII и XIII вијеку“

Предмет истраживања

У основи истраживања нашег рада јесте критичка анализа историје града Котора у другој половини XII и XIII вијеку. Истраживање се заснива на проучавању свих до данас сачуваних и расположивих средњовјековних извора и њихових преписа, као и литературе која се односи на ову проблематику.

Овај период историје града Котора јесте веома значајан јер се тада формирају основе његовог комуналног уређења које ће се касније развијати, током цијелог средњег вијека. Период који је обухваћен овом дисертацијом јесте доба када уопште има мало сачуваних историјских извора, нарочито оних који се односе на уређење градова. Хронолошки оквири ове дисертације одређени су на начин што је за почетак узет период када расположиви извори говоре о почетку формирања которске комуне, која ће до краја следећег вијека добити своје основне црте, док је друга граница детерминисана снажењем комуналног уређења, примјетним крајем XIII и почетком XIV вијека. Гледано у ширим оквирима, ово је период када долази до промјене у односу снага у овом дијелу Балкана. Упоредо са слабљењем и повлачењем Византије почиње снажење српске државе која ће у том периоду ојачати своје материјалне ресурсе и тако створити основу за онај снажни полет који ће услиједити у првој половини XIV вијека. Свакако да је том уздицању свој допринос дао и град Котор.

Циљеви истраживања

Расположиви извори за ову тему детерминишу могућности њеног проучавања, а самим тим и постављање циљева у истраживачком поступку. Проучавање прошлости града Котора у наведеном периоду, на широј изворној основи, намеће мноштво истраживачких циљева од којих ће се настојати најважнији остварити. Поред циља начелно поменутог у претходном поглављу истичу се и они конкретни. Ако би се на неки начин груписали истраживачки циљеви ове

дисертације намеће се подјела на ону активност чијом би се реализацијом у мањој или већој мјери проширила и оснажила постојећа сазнања о појединим темама политичког и друштвеног живота у Котору у овом периоду. Други, рекло би се научно изазовнији, правац истраживања односи се на освјетљавање до сада мало познатих или непознатих аспеката и проблема которског друштва у наведеном периоду.

Први циљ јесте да се на почетку рада дâ критичка анализа извора који се односе на ову тему. Ово се нарочито односи на тзв. *Лењинградски понтификал* и документа која су са њим у садржинској вези, гдје би се покушала утврдити традиција појединих преписа докумената

Актуелним сазнањима о дешавањима на простору Котора, његовог залеђа и ширег региона у овом периоду додала би се она до којих се дође проучавањем и анализом до сада мање коришћених извора са ослонцем у постојећој литератури.

Један од главних циљева истраживања јесте уочавање почетака комуналног уређења Котора, при чему треба настојати да се компаративном анализом установе сличности и разлике тога процеса са сличним појавама у другим комунама на Јадранској обали, у зависности од расположивих извора. У оквиру овог поступка нужно је утврдити под чијим утицајем се формирају основе комуналног уређења и ко су узор. Средина XII вијека јесте период када се у изворима почињу помињати поједине категорије становништва у Котору, да би у оним из XIII вијека то било скоро редовна појава. У вези са овим настојало би се утврдити које су категорије становништва постојале у Котору и каква је била њихова улога и значај у друштвено-политичком животу града.

Пошто је било значајно привредно средиште, посебна пажња била би усмјерена проучавању привредног живота Котора, његових трговачких и других привредних веза са околним подручјем. Земљорадња и сточарство јесу привредне гране гдје је могуће стећи више сазнања о На овај сегмент истраживања природно се надовезује изучавање односа Котора са градовима-комунама на Јадранској обали. Трговачки и други односи са Дубровником јесу од нарочитог интереса за овај рад, то је доба када Котор скоро да може парирати Дубровнику у трговини на просторима залеђа.

У хронолошким оквирима ове дисертације Котор није представљао самосталну комуно, већ је до пред крај XII вијека био дио византијске теме Далмација, да би након тога ушао у састав српске средњовјековне државе. Из тих разлога један од циљева биће и анализа односа врховних

господара, нарочито српских владара, према овом граду и утврђивање степена његове аутономије у XIII вијеку.

Одлуке и њихови преписи који се налазе у *Понтификалу* дају слику о друштвеном животу у граду овог периода. Поједине одлуке из *Понтификала*, у мало измијењеном облику, ушле су у штампану верзију Которског статута (1616), па би један од циљева био и препознавање тих одлука из ранијег периода у каснијем Статуту, уз одговарајућу анализу и закључке. Такође, настојаће се да се препознају чланови Статута за које постоји велика вјероватноћа да воде поријекло из XIII вијека тј. да су донешени на основу сличних одлука из XIII вијека, а којима се уређују нека питања из свакодневног живота у граду, за која са сигурношћу можемо рећи да су била актуелна и у XIII вијеку. Са наведеним у вези јесте и анализирање одлука которских вијећа из којих се може створити макар фрагментарна слика о почецима правног и судског уређења Которске комуне у наведеном периоду. Колико стање расположивих извора то буде дозвољавало извршиће се реконструкција одлука за законском снагом из појединих области права (кривично, брачно). Тако добијени резултати представљаће основу за поређење са правним нормама које уређују исту или сличну материју у другим комунама на Јадрану (Дубровник, Будва, Корчула, Сплит, Трогир, Задар, Шибеник).

Пажња ће бити посвећана и црквеним приликама, односу између католичанства и православља у Котору и околини, манастиру Св. Арханђела Михаила на Превлаци као сједишту Зетске епископије. Исто тако, катедрала Св. Трипуна и њен положај завриједиће посебно интересовање.

Природа грађе до које се дође у процесу истраживања може да одреди и неке друге истраживачке циљеве.

Основне хипотезе

- Сачувани извори дају могућност да се изврши дјелимична реконструкција прошлости овог града у наведеном периоду.
- У овом периоду Котор је почео да изграђује своје комунално уређење, као и друге комуне на Јадранској обали. Аутономија которске комуне почиње да се изграђује док је она била под византиском врховном влашћу, да би тај процес био настављен након што је Котор ушао у састав државе Немањића.

- Један од основних доказа о изграђивању комуналног уређења јесу одлуке которских вијећа којима се уређују нека питања из политичког, друштвеног и привредног живота у Котору
- Одлуке градских вијећа из XIII вијека налазе се у основи неких одлука у Которском статуту.
- Друштво у комуни је социјално издиференцирано, издваја се повлашћена категорија становништва (*nobiles*) која доноси одлуке које се тичу комуне.
- Српски владари мијешају се у унутрашња питања преко кнеза, комуна настоји ограничити утицај владара на унутрашња питања.
- Котор се у овом периоду развија у значајан трговачки центар и привредно средиште. За простор гдје дјелују његови трговци заинтересовани су и друге комуне са Јадранског мора, на првом мјесту Дубровник.
- У Котору преовладава римокатоличко становништво, али временом долази до јачања православног елемента у његовом дистрикту. За вјерске прилике у граду и околини од великог значаја јесте оснивање Зетске епископије са сједиштем у манастиру Св. Арханђела Михаила на Превлаци.
- У сукобу Бара и Дубровника око првенства у јурисдикцији Котор се држи по страни и настоји да под своју контролу стави католичке насеобине у унутрашњости.
- Катедрала Светог Трипуна била је предмет посебне пажње которских власти имајући значајне приходе.

Метод истраживања

Метод истраживачког рада у историјској науци у знатној мјери одређен је предметом истраживања. Његов први дио састоји се у прикупљању и анализирању извора и литературе, којима слиједи сређивање резултата истраживања, да би услиједило само писање текста дисертације.

Најстарије сачуване нотарске књиге Котора потичу из треће деценије XIV вијека, а докази о постојању организованог канцеларијског рада у Котору потичу још из XII вијека. За историју Котора у XII и XIII вијеку истраживачима углавном стоје на располагању преписи појединачних нотарских аката и одлука которских вијећа, од којих су неки сачувани у познијим преписима.

Већ је истакнуто да један од најзначајнијих извора за проучавање ове теме јесте тзв. *Которски понтификал*, који садржи одлуке которских вијећа и њихове преписе на маргинама и празним листовима тог зборника. Он се чува у Рукописном одјељењу Библиотеке Руске академије наука у Петрограду под сигнатуром *F № 200*. Од осталих необјављених извора, значајних за рад неопходно је користити и рукописни зборник мјешовитог садржаја који се под сигнатуром *II b 21* чува у Архиву ХАЗУ у Загребу, а који је у тијесној садржинској вези са Которским понтификалом. Осим овог рукописног зборника у архиву ХАЗУ налазе се и други рукописни зборници (и њихови преписи) чија се садржина односи на средњовјековни Котор. Ту се издваја препис рукописа (*IV a 52*) који представља својеврсну „хронику“ компилаторског карактера, настао по свему судећи почетком 19. вијека. Његов значај је у томе што, поред помена аутора и одломака дјела од раније познатих, садржи помен дјела и цитате аутора који се дотакао которске историје пишући дјело у чијем средишту се налази Далмација у средњем вијеку, а које у модерној историографији није коришћено у обради средњовјековне которске историје. Ријеч је о шибенском историчару Динку Заворовићу, савременику Мавра Орбина. Осим овог рукописа, подаци за тему дисертације могу се пронаћи пажљивом анализом садржине рукописних зборника који се под сигнатуром *II d 199* и *III d 4* налазе у рукописном одјељењу истог архива. На истом мјесту треба потражити већ од раније познати рукописни зборник *III F 13/1-2* у којем се вјероватно налази још преписа докумената значајних за которску рану историју. Прикупљање изворне грађе за дисертацију подразумијева обавезно систематско проучавање преосталих рукописа који се односе на средњовјековни Котор, такође у рукописном фонду Архива ХАЗУ. Рад у другим фондовима истог Архива подразумијева истраживање у оставштинама историчара који су приређивали збирке извора које су се односиле на рану которску историју и који су писали о Котору у средњем вијеку, гдје би се могло наћи још грађе за тему (фонд Ивана Кукуљевића, фонд Тадије Смичикласа, Збирке исправа дон Ива Стјепчевића, Которско градиво). Од користи би могло да буде и истраживање и у другим збиркама Архива ХАЗУ гдје би се могао пронаћи неки документ драгоцјен за дисертацију (Збирка латинских исправа 1070-1859, Збирка разних исписа и преписа XIII-XX). У сврху прикупљања грађе биће веома корисно истражити архивске фондове Националне свеучилишне библиотеке у Загребу (на првом мјесту заоставштину Франца Миклошича).

Имајући у виду привредне везе два града у средњем вијеку, као и то да се грађа Которског архива једно вријеме налазила у Задру биће неопходан истраживачки рад у тамошњим установама: Знанственој књижници, Надбискупској библиотеци, Државном архиву у Задру. Од највећег значаја за дисертацију јесте рад у Државном архиву Задру, у којем се налази оставштина породице Папафава, у којој се налази оригинали и преписи докумената од велике важности за прошлост

Котора (*Arhivski fondovi i zbirke, 0363 obitelj Papafava-Zadar 1800-1927*). Ова се збирка помиње у већ поменутом рукописном зборнику из Архива ХАЗУ, гдје на крају преписа једног текста пише: „*Iz rukopisah Papafavinih...Ljubić*“ (II d 199, 10).

Биће свакако драгоцен рад и у Которском архиву. Мада хронолошки и тематски излази из теме дисертације мора се у раду користити и *Грбаљски катастих* чији снимак посједује архив у Котору, а који је у научним круговима познат као *Руански катастик*. Осим овог преписа користиће се и онај који се налази у Задру, у Архиву бившег аустријског намјесништва. Значај овог катастика је у томе што опис сваког најмањег земљишног посједа - карата полази од његовог првог познатог власника. Пошто је прва подјела била око 1307. године подаци о првим власницима јесу веома драгоцени јер се тако добија слика о поменима неких которским породица и њихових чланова, што са подацима о њима из других извора пружа вишеструку истраживачку основу за проучавање которске заједнице са краја XIII вијека.

У Которском архиву нужно је детаљно прегледати *Породичне и личне архивске фондове*. Такође и неке од Збирки, као што су *Збирка преписа (докумената или књига) XVIII-XX вијека* у којој се налазе исписи из дјела млетачких историчара у вези са Боком, затим *Збирка копија докумената (фото, ксерои сл.) XII-XX вијек*, биће пажљиво прегледане. Истраживање ће бити извршено и у неким фондовима Наджупског архива цркве Св. Николе у Перасту.

У фондовима Бискупског архива у Котору могуће је наћи грађу за рад, углавном за онај дио који се тиче црвених прилика у Котору. У њему се налази Статут Братовштине светог крста, са краја XIII вијека.

Преписи докумената из тзв. *Загребачког зборника* издавани су више пута, појединачни у класичном дјелу Фламинија Корнелија *Catharus Dalmatiae civitas*, (Patavii 1759), затим у збирци *Illyricum Sacrum* језуите Даниеле Фарлатија, док их је, поред других извора за историју Котора у овом периоду, највећи дио објавио Тадија Смичиклас у едицији *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije II-IV*, Zagreb 1904-1906. Због веома тијесних веза између Дубровника и Котора, у дубровачком архиву могу се наћи, углавном појединачна, акта претежно о привредним активности Которана у XIII вијеку. Највећи број их је објављен у едицији *Monumenta Ragusina I-IV*.

Још је Константин Лиречек у својој *Историји Срба I и II* покренуо бројна питања привредног и политичког живота Котора у XIII вијеку. Радови Ива Стјепчевића са тематиком која се односи на прошлост Котора и његове околине представљају прве обимније студије засноване на

систематском коришћењу грађе которског и других архива. Па ипак, у њима није много мјеста посвећено политичкој а нарочито друштвеној историји наведеног подручја у XII и XIII вијеку. Иако заснована на архивској грађи, превасходно *Которском статуту*, студија Илије Синдика о Комуналном уређењу Котора до почетка XV вијека не доноси тако много података и закључака који се односе на XIII, а нарочито за XII вијек. Радови који се појављују након те студије углавном се баве појединачним питањима, да би тек проф. Сима Ћирковић у *Историји Црне Горе* дао једну заокружену цјелину о Котору, на основу извора који су у том тренутку били познати. Ненад Фејић дао је одличан приказ средњовјековне которске нотарке канцеларије. Докторска дисертација Марице Маловић-Ђукић о Котору у XIII и XIV вијеку доноси прегледно излагање досадашњих сазнања о тој теми. Дуже времена у науци у већој мјери нијесу помјеране сазнајне границе када је у питању историја Котора у XII и XIII вијеку. Тек са открићем *Которског понтификала* стварају се услови за систематичније проучавање историје Котора и његовог уређења у XII и XIII вијеку. Од времена његовог проналаска Душан Синдик писао је мање радове са тематиком углавном из друштвене историје, објављујући као додатак тим радовима поједина акта из њега. Овдје је захвално поменути и Зборник радова са научног скупа о цркви светог Луке у Котору (одржан 1995. год.) гдје су изнешени, поред осталог, и новији научни резултати који се односе на которску историју са краја XII и у XIII вијеку. Последњих година историјом Котора бавила се Ленка Блехова-Челебић. Као резултат њеног научног ангажмана издвајају се њене двије студије *Жене средњовјековног Котора* и *Хришћанство у Боки*, чији се поједини дјелови односе и на период који је у сфери нашег интересовања. Мора се поменути допринос који су дали и Ристо Ковијанић, Милош Милошевић, Славко Мијушковић, у чијим се радовима говори и о темама из периода који је у средишту интересовања. Услед природе расположивих извора мало се писало о правним односима на простору Котора у XIII вијеку, углавном се писало о правном уређењу на основу Которског статута (радови проф. Невенке Богојевић-Глушчевић), без значајнијих настојања да се могући коријени неких од тих правних односа препознају у XIII вијеку.

Проучавање средњовјековне которске историје подразумијева неизоставно коришћење научних резултата других сродних дисциплина, нарочито историје умјетности, за онај период за који су писани извори оскудни. Такође, у раду ће бити коришћени и резултати археологије, етнологије, лингвистике.

Значај истраживања

Из горе изложеног прегледа досадашње научне активности и резултата која се односе на наведену тему може се закључити да постоји веома утемељен разлог да се она наново обради на начин што ће се у њеном приступу, актуелизацији и презентацији употрежити сви расположиви извори, како они који су у науци познати (необјављени и објављени), тако и они до којих се претрагом већ поменутих установа може доћи, наравно све то уз консултовање релевантне, како домаће тако и иностране, литературе. Тако би се добила јаснија и потпунија слика о овом периоду которске историје. Могле би се препознати и анализирати основне црте почетка комуналног уређења Котора, и почетака његове организације власти. Захваљујући у највећој мјери *Которском понтификалу* могуће је да се макар дјелимично реконструише слика друштвеног живота у Котора, положај тог града у држави Немањића до почетка XIV вијека, као и разноврсне везе са другим комунама на Јадрану.

Композиција студије

Пошто се структура рада не може прецизно дефинисати прије завршетка истраживања предложена радна структура има за циљ да укаже на главне цјелине које би требало да добију адекватан простор у раду. Могуће је да се у току истраживања отворе нека нова питања и теме који би могли утицати на промјену овдје изнешене структуре. Зависно од могућности рад ће бити опремљен адекватним скицама, картама, фотографијама.

Рад би се састојао од следећих дјелова:

Увод

У њему би се изнијело појашњење методолошког приступа теми, одређивање оквира теме, указивање на значај и сазнајне могућности које тема пружа.

Извори и литература

Историја Котора XII и XIII вијека све до данас проучава се према често непоузданим, не увијек коректно датираним и непотпуним издањима изворима из тога доба. Зато је нужно урадити њихову критичку анализу. Посебна пажња ће се посветити документима који се налазе у

Которском понтификалу и оним који су са њима у садржинској вези. Одређени број извора, који се тичу Котора, као фалсификати ушли су у нововјековна дјела и хронике о которској историји, да би тек критичка историографија открила то кривотворење.

Раније поменути зборници рукописа и њихови преписи чија се садржина односи на средњи вијек говоре да је у Котору и другим центрима у новије вријеме постојало веће интересовање за которску средњовјековну историју него што се то мисли. То интересовање резултирало је настанком бројних збирки рукописа и преписа. У прилог овог иде и помен постојања још већег броја кодекса под називом *Miscellanea* у Загребачком зборнику, који су имали и своје утврђене редне бројеве. Поред кратког регеста исправе из 1199. године стоји *et reperitur in Nova Miscellanea n. XIII*, што говори да је таквих кодекса било најмање тринаест (*II b 21, 308.*). У Загребачком кодексу наведе се исправе из четири таква кодекса. Захваљујући овој дјелатности данас знамо за неке изворе чији су оригинали изгубљени или уништени, Остаје да се пронађе што већи број ових рукописа. Њихов значај је вишеструк: у њима се може пронаћи података који до сад нијесу били познати, они су свједочанство о тежњи једне заједнице да од уништења отргне дио своје друштвене и културне и историјске баштине. Пошто се они сврставају у изворе у овом дијелу дисертације биће им посвећена доста простора.

Територија и окружење

У овом поглављу било би изложена историја ширег простора на којем су се одигравали догађаји који су имали утицај на положај Котора, у периоду до почетка XIV вијека. Ту би нагласак био на оним догађајима који су имали далекосежне последице по статус Котора.

У жељи да пред новим господаром –Млечанима покажу своје претензије которске власти су почетком XV вијека исконструисали неке повеље којима су доказивали своје власништво над посједима у близини Котора и формирање градског дистрикта, Те повеље сачуване су у више преписа, на латинском и талијанском језику, са мањим међусобним разликама у тексту. Овом питању биће посвећена нарочита пажња у раду.

Комунално уређење

Основни задатак у овом поглављу био би да се на основу фрагментарних података настоји дати макар дјелимична слика како је текао процес формирања комуналног уређења у Котору у

овом периоду. Најбољи доказ о изградњи аутономног друштва представљају сачуване одлуке, којима се утврђује нормативно правни оквир живота у заједници. Њих обично доносе општински органи – вијећа. Остаје да се утврди ко је могао присуствовати тим вијећима, које друштвене категорије становништва, као и то да ли је било разлике у поступку доношења појединих категорија одлука. Треба уочити разлику у насловљавању тих одлука, из чега је вјероватно произлазило и њихов значај и ниво правне снаге. Те одлуке имале су законску снагу, морале су се поштовати, биле су предвиђене казне за њихово непоштовање. Саставни дио аутономног друштва јесте и установа судства која је почела да се ствара упоредо са изградњом комуналног система. задатак ће бити да се покуша утврдити функција и значај судова и судија у друштвеном животу Котора у овом периоду.. Један од већ истакнутих циљева односиће се на реконструкцију појединих одлука за законском снагом из неких области права (кривично, брачно), са намјером да се утврде извори тог права. У тијесној вези са овим јесте и питање нотаријата гдје ће се постојећим сазнањима придодати она до којих се дође анализирањем мало коришћене изворе.

Као најзначајнији градски магистрат у овом периоду помиње се најприје приор, да би био замијењен чиновником са титулом кнеза. Из сачуваних извора црпиће се информације о овом представнику власти у Котору(избор, функције, овлашћења, приходи, однос према врховном владару) Сличан приступ биће примијењен и на остале чиновнике који се помињу у изворима

Которско друштво овог периода је издиференцирано, *nobiles* помињу се у изворима веома рано. Примјетно је да они имају велику улогу у управљању градом и доношењу одлука. Њихова улога у животу града биће представљена у нивоу који извори буду допуштали. Сличан приступ биће примијењен и на остале друштвене категорије становништва који се помињу у изворима, као и на етничке групе које буду посвједочене у документима (Арбанаси, Власи).

Приликом изучавања ове материје нужно ће бити поређење са сазнањима која се односе на сличне појаве и установе које се помињу у другим средњовјековним комунама на Јадрану, како би се у неким ситуацијама добила потврда изнешеног, а негдје изнијела претпоставка, јер неће бити довољно упоришта у домаћој изворној грађи за утемељене закључке.

Односи са другим комунама и врховним владаром

Задатак овог поглавља јесте да прикаже бројне и вишеструке односе Котора са другим градовима – комунама, као и његов положај у држави Немањића. Још од средине XII вијека склапани су уговори са градовима на Јадрану, добијане повластице од иностраних владара,

уживана широка аутономија у немањихкој Србији. Размотриће се нарочито уговорни односи са Дубровником у свијетлу настојања да Котор буде страна која је тежила ка равноправном статусу у уговорним одредбама. Будући да је сачувана изворна грађа различитог садржаја, укључујући ту и одлуке которских вијећа који се тичу њихових односа, могуће је, макар фрагментарно, пратити неке видове њихових вишеструких веза. Колико извори буду дозвољавали пратиће се миграције и помени припадника властеоских породица ова два града у међусобним релацијама. Владари из династије Немањића имали су посебан однос према овом граду што ће и бити обрађено у раду.

Привреда

У овом поглављу изнијела би се сва расположива сазнања о привредним дјелатностима Которана. Још од краја XII вијека Котор је сврставан у значајна привредна средишта на Јадрану. Настојаће се да се освијетле сви видови привредне активности: трговина (копнена и поморска), земљорадња, сточарство, занати, риболов. Биће анализирани све познате активности које су комуналне власти предузимале у циљу регулисања привредног активности својих грађана. На развој Котора као привредног средишта у великој мјери утицаће покретање рударске производње у Србији па ће тој каузалности бити посвећена нарочита пажња, као и караванској трговини са залеђем. Друга половина и крај XIII вијека карактеришу се знатним учећем которских пословних људи у рударским центрима Брскову и Руднику. Размјена добара са другом страном Јадрана била је за Котор нужност, одакле су импортовали артикле који се нијесу у њему производили. Трговина металима из унутрашњости резултирала је и подстицањем и других привредних активности у Котору (занати)..

Црква

Однос црквених и општинских власти представља један од аспеката проучавања комуналног уређења пошто је црква била веома утицајан дио друштва. Овдје би се изложиле и прилике у которској бискупији од њеног оснивања до почетка XIV вијека (бискупи, посједи, спорови око њих, приходи, привилегије,). Била би обрађена улога ове бискупије у сукобу између барске и дубровачке надбискупије, као и њено настојање да своју јурисдикцију прошири на католичке насеобине у унутрашњости.

Оснивање зетске епископије са сједиштем на Превлаци утицало је на вјерске и друштвене прилике у Котору и околини, што ће бити представљено у раду. Прегледно ће се изнијети сазнања

о католичким и православним црквама посвједоченим на простору которског дистрикта у овом периоду, са акцентом на катедрали Св. Трипуна.

Закључак

У њему би били сумирани резултати истраживања.

Резиме (на енглеском језику)

Извори и литература

Структура рада*

I Увод

II Извори и литература

III Територија и окружење

IV Комунално уређење

V Односи са другим комунама и врховним владаром

VI Привреда

VII Црква

VIII Закључак

IX Резиме

X Извори и литература

МА Миљан Гогих

Историјски институт Црне Горе, Подгорица

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори:

Необјављени:

Петроград:

Библиотека РАН, Рукописно одељење, *Которски понтификал, F № 200.*

Загреб:

Архив ХАЗУ:

Рукописно одељење, *Catharensium Miscellaneorum Liber continens: Informationes varias Procuratorum generalium Dalmatiae et Albaniae nec non copias, regesta et excerpta antiquissimorum privilegiorum, statutorum, protocollorum etc communitatis Cathari et ecclesiarum atque monasteriorum Catharensis civitatis ab anno 809 usque ad a. 1715, II b 21.*

Рукописно одељење: *IV a 52, II d 199, III F 13/1-2, III d 4.*

Фондови и збирке:

Fond Ivana Kukuljevića, fond Tadije Smičiklase, Zbirke isprava don Iva Stjepčevića, Kotorsko gradivo. Zbirka latinskih isprava 1070-1859, Zbirka raznih ispisa i prepisa XIII-XX.

Национална свеучилишна библиотека:

Заоставштина Франца Миклошича: R 6241, R 6242, R 6243, R 6244.

Задар:

Знанствена књижница:

De rebus Dalmaticis libri quinque, sign. ms.616.

Државни архив у Задру:

Arhivski fondovi i zbirke, K.Obiteljski i osobni arhivski fondovi, 0363 obitelj Papafava-Zadar 1800-1927.

Catasticum legiptimationum Caractorum Contractae Zupa Gerbili comitatus Cathari.

Котор:

ИАК:

Catasticum contractae Zoppa de Gerbili.

Збирке:

Збирка преписа (докумената или књига) XVIII-XX вијека,

Збирка копија докумената (фото, ксерои сл.) XII-XX вијек.

Бискупски архив Котор:

BRA X, I: Matricula confraternitatis Sanctae Crucis (1298)-Statuta Flagellantium.

Наджупски архив цркве Св. Николе у Перасту:

Фонд XII (Miscellanea)

Објављени:

Annales Ragusini anonimi item Nicolai de Ragnina, Nodilo S. (digessit), Scriptores vol. I., Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium vol. 24. JAZU, Zagrabiae 1883.

Архиепископ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*, Даничић Ђ.(приредио), Загреб 1866.

Архиепископ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*, Мирковић Л. (превео), Београд 1935.

Brački statut, Cvitanić A. (prevod i uvodna studija), Split 2006.

Византијски извори за историју народа Југославије IV, Београд 1971.

Gesta Regum Sclavorum, Живковић, Т. (приредио), Београд 2009.

Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije – dodaci, Barbarić, J., Marković, J. (priredili), HAZU, Zagreb 1998.

Душанов законик, Бубало Ђ. (приредио), Београд 2010.

Житије Симеона Немање од Стевана. Првовенчаног, Ђоровић, В. (приредио), Светосавски зборник II, Београд 1938.

Zadarski statut, Kolanović, J., Križman, M. (priredili i preveli), Zadar 1997.

Зборник средњовековних ћириличких повеља и писама Србије, Босне и Дубровника I, 1186-1321, Мошин, В., Ћирковић, С., Синдик, Д. (приредили), Београд 2011.

Korčulanski statut, Cvitanić A. (priredio i preveo), Split 1995.

Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika, Z. Herkov (priredio), Šibenik 1982.

Књижевност Црне Горе од XII- XIX вијека, књ. 1, Писци средњовјековног латинитета, (Д. Синдик и Г. Томовић), Цетиње 1996.

Kretschmer, K., *Die italienischen Portolane des Mittelalters*, Berlin 1909.

Љетопис попа Дукљанина, Шишић, Ф. (приредио), СКА, пос. изд. књ. LXVII, Београд 1928.

Ljubić, Š., *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike I-IX*, JAZU, Zagreb 1868-1891.

Mayer, M., *Kotorski spomenici I, II*, Zagreb, 1951, 1981.

Miklošič, F., *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Wien 1858.

Милошевић, А., *Средњовјековне латинске повеље и буле*, ИЗ 3(1949) 298-312.

Monumenta croatica vaticana: camera apostolica I (1299-1560), Zagreb, Rim 1996.

Morozzo della Rocca, R., Lombardo, A., *Documenti del commercio Veneziano nei sec. XI-XIII*, I, II, Venece 1940.

Новаковић, С., *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912.

Орбин, М., *Краљевство Словена*, Београд 1968.

Радонић, Ј., *Дубровачка акта и повеље I/1*, Београд 1934.

Restii, J., *Chronica Ragusina (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484)*, Nodilo, S. (ed.), JAZU, Zagrabiae 1893.

Rački, F., *Prilozi za sbirku srbskih i bosanskih listina*, Rad JAZU 1 (1867) 124-164.

F. Rački, *Thomas Archidiaconus Historia salonitana*, Zagabriae 1894.

Smičiklas, T., *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije ,II-VIII*, Zagreb 1904-1910.

Spisi dubrovačke kancelarije, Zapisi notara Tomasina de Savere 1282-1284, Lučić, J. (priredio), Monumenta historica Ragusina sv. 2, JAZU, Zagreb 1984.

Spisi dubrovačke kancelarije, Zapisi notara Tomazina de Savere 1284-1286, Zapisi notara Aca de Titullo 1295-1297, Lučić, J. (priredio), Monumenta historica Ragusina sv. 3, JAZU, Zagreb 1988.

Spisi dubrovačke kancelarije, Zapisi notara Andrije Beneše 1295-1301, Lučić, J. (priredio), Monumenta historica Ragusina sv. 4, HAZU, Zagreb 1993.

Средњовјековни статут Будве, Н. Вучковић, М. Лукетић и Ж. Бујуклић (приредили), Будва 1988, 85-247.

Statuta civitatis Cathari I, II, fototipsko izdanje originala Kotorskog statuta iz 1616. godine, sa prevodom i uvodnom studijom, Kotor 2009.

Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardoniae, et civitatis et insulae Lesinae, Ljubić S. (ed), Monumenta historico iuridica Slavorum meridionalium JAZU, Zagreb 1882-83.

Statut grada Trogira, M. Berket, A. Cvitanić, V. Gligo (priredili i preveli), Split 1988.

Statut grada Dubrovnika 1272, A. Cvitanić, M. Križman, J. Kolanović (priredili), Dubrovnik 1990.

Statut grada Splita, A. Cvitanić (priredio), Split 1998.

Statut Bratovštine svetoga Nikole mornara u Kotoru iz 1463. sa alegatima do 1807. godine, Milošević, M., Antić (priredili), J., Kotor 2009.

- Соловјев, А., *Одабрани споменици српског права (од XII до краја XV века)*, Београд 1926.
- Стојановић, Љ., *Старе српске повеље и писма I/1, I/2*, Београд – Сремски Карловци, 1929, 1934.
- Стојановић, Љ., *Стари српски записи и натписи I-VI*, Београд 1902-1926.
- Томовић, Г., *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*. Београд 1974.
- Theiner, A., *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia I*, Romae 1863.
- Ughelli, F., *Italia sacra*, Venecija 1721.
- Farlatti, D., Coleti, J., *Illiricum sacrum VI*, Venetiis 1800.
- Hvarski statut*, Cvitanić A. (prevod), Kasandrić I. (uvodna studija), Split 1991.
- Codice diplomatico Barese VI*, Bari 1900.
- Cornelius, F., *Catharus Dalmatiae civitas*, Patavii, 1759.
- Čremošnik, G., *Kotorski dukali i druge listine*, Glasnik Zemaljskog Muzeja BiH XXXIII i XXXIV (1921-1922) 115-196.
- Чремошник, Г., *Канцелариски и нотарски списи 1278–1301*, Београд 1932.
- Шекуларац, Б., *Трагови прошлости Црне Горе*, Цетиње 1994.

Литература:

- Антоновић, М., *Повеља краља Радослава и манастир Св. Михаила на Превлаци*, Краљ Владислав и Србија XIII века, Београд 2003, 107-114.
- Антоновић, М., *Град и жупа у Зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*, Београд 2003.
- Благојевић, М., *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 1973.
- Blehova-Čelebić, L., *Žene srednjovjekovnog Kotora*, Podgorica 2002.
- Blehova-Čelebić, L., *Hrišćanstvo u Boki 1200-1500*, Podgorica 2006.

Bogojević, N., *Zakonsko nasleđivanje po Kotorskom Statutu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, 1 (1977) 137-142.

Bogojević-Gluščević, N., *Forme testamenta u srednjevjekovnom kotorskom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, 5-6 (1982) 179-183.

Богојевић-Глушчевић, Н., *Својински односи у средњовјековном Котору*, Никшић 1988.

Богојевић-Глушчевић, Н., *Из правне прошлости Котора*, Подгорица 1997.

Богојевић-Глушчевић, Н., *Статутарни прописи и правна пракса у Котору у XIV вијеку*, ЦАНУ, Гласник одјељења друштвених наука 11(1997) 193-234.

Богојевић-Глушчевић, Н., *Из правног живота приморских градова*, Подгорица 1999.

Богојевић-Глушчевић, Н., *Notari i pravna praksa u istočnojadranskim medievalnim komunama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, 35 (2006) 65-79.

Богојевић-Глушчевић, Н., *Кривична дјела према одредбама средњовјековног Которског статута*, Бока 26 (2006) 101-113.

Богојевић, Глушчевић, Н., *Казнени систем и кривична дјела у средњовјековном Котору*, ЦАНУ, Гласник одјељења друштвених наука 19 (2008) 171-201.

Божих, И., *О јурисдикцији католичке дијацезе у средњовековној Србији*, Споменик САНУ СШ (1953) 11-16.

Божих, И., *Немирно поморје XV века*, Београд 1979.

Бојанин, С., *Забаве и светковине у средњовековној Србији*, Београд 2005.

Бубало, Ђ., *Да ли су краљ Стефан Првовенчани и његов син Радослав били савладари?* ЗРВИ XLVI (2009) 201-229.

Бубало Ђ., *Титуле Вукана Немањића и традиција Дукљанског краљевства*, Ђурђеви Ступови и Будимљанска епархија, Научни скуп одржан 15–17. октобра 2010. у Беранама, Беране – Београд 2011, 79–94.

Бујуклић, Ж., *Правно уређење средњовјековне будванске комуне*, Никшић 1988.

Butorac, P., *Boka kotorska od najstarijih vremena do Nemanjića*, Split 1927.

Водич кроз архивску грађу са сумарним инвентарима музејских и црквених фондова и збирки, Историјски архив Котор, Котор 1977.

Gelcich, G., *Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro*, Zara 1880.

Goldstein, I., *Bizantska vlast u Dalmaciji od 1165. do 1180. godine*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest 30 (1997) 9-28.

Историја народа Југославије I, Београд 1953.

Историја Црне Горе I,II/1, II/2, Титоград 1967, 1970

Историја српског народа I, Београд 1980.

Јиречек, К., *Историја Срба I-II*, Београд 1984.

Јиречек, К., *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 205-301.

Јиречек, К., *Романи у градовима Далмације током средњег века*, Зборник Константина Јиречека II, Београд 1962.

Калић – Мијушковић, Ј., *Српско византијски сукоб 1168. године*, Зборник ФФ у Београду XI – 1 (1970) 193-203.

Киселёва, Л., *Фрагмент беневеттанског писма в собрании рукописей Библиотеки АН СССР*, Сборник статей и материалов Библиотеки АН СССР по книговедению, Ленинград 1970.

Киселёва, Л., *Латинские рукописи Библиотеки Академии наук СССР □ описание рукописей латинского алфавита*, Ленинград 1978, 63-65.

Ковијанић, Р., *Которски златари прве половине XIV вијека*, Гласник етнографског музеја на Цетињу I (1961) 23-42.

Ковијанић, Р., *Которски медаљони*, Београд 1976.

Kukuljević-Sakcinski, I., *Izvestje o putovanju kroz Dalmaciju i Napulj i Rim*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, 4 (1857) 304- 407.

Kurevac, I., *Dinko Zavorović, Šibenski humanist i povjesničar*, Šibenik 2008.

- Kurevac, I., *Počeci kritičke historiografije u djelu De rebus Dalmaticis Dinka Zavorovića*, Sveučilište u Zagrebu, Doktorski rad, Zagreb 2010.
- Kuštre, D., *Statut kotorske bratovštine Sv. Križa iz 1298*, *Croatica christiana periodica* 39 (1997) 137-146.
- Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae I, II*, Zagreb 1973, 1978.
- Лексикон српског средњег века*, С. Ћирковић, Р. Михаљчић (приредили), Београд 1999.
- Јанковић, М., *Епископије и митрополије српске цркве у средњем веку*, Београд 1985.
- Луčić, Ј., *Pomorsko – trgovački odnosi Dubrovnika i Kotora u XIII stoljeću*, *Pomorski zbornik* 6 (1968) 417-454.
- Ladić, Z., *O najstarijim hodočašćima iz Kotora*, *Croatica christiana periodica* 41 (1998) 117-122.
- Маликовић, Д., *Италијанска трговина у Котору од XIII до XVI века*, *Бока* 26 (2006) 45-82.
- Маликовић, Д., *Трговина између Котора и Дубровника од XIII до XVI века*, *Зборник радова ФФ у Приштини*, 39 (2009), 157-178.
- Маловић-Ђукић, М., *Котор у XIII и XIV вијеку*, докторска дисертација, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић, Београд, РД 12693.
- Маловић-Ђукић, М., *Прилог о додељивању которског грађанства у средњем веку*, *ИЧ* 50 (2003) 53-66.
- Маловић Ђукић, М., *Которски кумерак солски у средњем веку*, *ЗРВИ* 41 (2004) 453-468.
- Маловић-Ђукић, М., *Biste de Primutis, которски властелин (XIV век)*, *ИЧ* 55(2007) 73-82.
- Маловић-Ђукић, М., *Котор и подела Грбља у средњем веку*, *Просторно планирање у југоисточној Европи (до другог светског рата)*, Београд 2011, 285-304.
- Марков, О. О., *Статутъ гор. Котора (Опытъ изслѣдованья его истории и источников)*, *Записки Русскаго научнаго Института в Белграде I*, 1930.
- Martinović, J., *Crkvene prilike u Kotoru prve polovine XIV vijeka (Bračni ugovori i karakteristike miraza prilikom ženidbi i udaja prve polovine XIV vijeka)*, Perast 2003.
- Махнкен, И., *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960.
- Мачић, Љ., *Грбљ, поглед на прошлост и садашњост*, Котор 2011.

Marinović, A., *Razvitak vlasti u srednjovjekovnom Kotoru*, Historijski zbornik 10 (1957) 83-109.

Marinović, A., *Postanak i prvi spisi kancelarija srednjovjekovnih dalmatinskih gradova, posebno Dubrovnika i Kotora u 13. i 14. stoljeću*, Anali Zavoda za povijesne znanosti u Dubrovniku, 24(1985) 7-23.

Martin, I. M., *Recherches sur les relations politiques entre l'Italie méridionale et les Balkans pendant le haut moyen-âge (VIe - XIIe siècles)*, in I rapporti politici e diplomatici, atti del Congresso di Ancona-Jesi-Fabriano-Senigallia-S. Marino (28 febbraio - 4 marzo 1987), Congressi sulle relazioni tra le due Sponde adriatiche 5, Roma 1988, 49-72.

Mijušković, S., *Statuta civitatis Cathari*, Godišnjak PMK, 3 (1954) 1-16.

Mijušković, S., *Odredbe o pomorstvu u Kotorskom statutu*, Godišnjak PMK, 6(1957), 175-180.

Mijušković, S., *I testi delle sentenze d' appello dei Collegi di Padova, Vicenza, Verona e Treviso su ricorsi da Cattaro*, Atti del II Congresso internazionale della societa italiana di storia del diritto, Venezia, 18-22 Settembre 1967, Firenze, MCMLXXI, 529-539.

Mijušković, S., *Kotorska mornarica*, Podgorica 1994.

Milošević, A., *Stari Kotorski arhiv u Zadru*, Vjesnik ZA 18 (1916) 233-264.

Милошевић, М., *Братовићина св. Духа у Котору и њени чланови поморци (XIV-XVI стољеће)*, Годишњак ПМК, 11 (1963) 115-130.

Milošević, M., *Historijski tokovi na području Zaljeva, Kotor, Zagreb* 1970.

Милошевић, М., *Кључни документи о цркви Св. Луке у Котору од краја XII до краја XVIII вијека*, Научни скуп Црква Светог Луке кроз вјекове, Котор 1997, 147-186.

Milošević, M., *Pomorci, trgovci, ratnici i mecene*, Beograd-Podgorica 2003.

Мурьянов, М., *Звонят колоколы вечныя в великом Новгороде (славянские паралели)*, Славянские страны и русская литература, Ленинград 1973, 238-245.

Накићеновић, С. *Бока, антропогеографска студија*, Београд 1913.

Nezirović, M., *Liber Legiptimationum, Nepoznati katastik župe Grbalj iz XV stoljeća*, Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja 1881-1956, JAZU, Zagreb 1985, 357-374.

Nežirović, M., *Da li je jedan rukopis iz Zadra iz 1429. godine izvor katastika Liber Legitimationum župe Grbalj*, Radovi FF u Sarajevu XII (2002) 209-223.

Новаковић, Р., *Око натписа на цркви Св. Луке у Котору*, Зборник за Ликовне уметности, Нови Сад, 5 (1969) 15-22.

Новаковић, С., *Земљиште радње Немањине*, Годишњица Николе Чупића I (1877) 163-243.

Острогорски, Г., *Историја Византије*, Београд 1959.

Rački, F., *Istraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih*, Rad 26 (1874) 153-188.

Синдик, Д., *Понтификат Которске бискупије у Петрограду*, ИЧ 31 (1984) 53-66.

Синдик, Д., *Marginalia catharensia*, ИЧ 34 (1987) 29-35.

Синдик, Д., *О савладарству краља Стефана Радослава*, ИЧ 35 (1988) 23-29.

Синдик, Д., *Которска исправа из 1200. године* ИЧ 37 (1990) 197-203.

Синдик, Д., *О политичким и друштвеним приликама у Котору крајем XII века*, Научни скуп Црква Светог Луке кроз вјекове, Котор 1997, 13-21.

Синдик, Д., *Стефан Немања и Котор*, Међународни научни скуп Стефан Немања - Свети Симеон Мироточиви - историја и предање, Београд, Нови Пазар 2000, 116-119.

Синдик, Д., *Которски документи из времена краља Стефана Владислава*, Краљ Владислав и Србија XIII века, Београд 2003, 25-30.

Синдик, Д., *Одлука которског већа из 1246. године*. Грбаљ кроз вјекове, Грбаљ 2005, 157-161.

Синдик, Д., *О првом помену Брскова*, ИЧ 56 (2008) 305-309.

Синдик, И., *Комунално уређење Котора од друге половине XII до почетка XV столећа*, Београд 1950.

Steindorff, L., *Die dalmatinschen Städte im 12. Jahrhundert, studien zu ihrer politischen stellung und gesellschaftlichen entwicklung*, Böhlau Verlag, Köln –Wien 1984.

Steindorff, L., *Stari svijet i novo doba. O formiranju komune na istočnoj obali Jadrana*, Starohrvatska prosvjeta 16 (1986) 141-152.

Stjepčević, I., *Vođa po Kotoru*, Kotor 1926 .

Stjepčević, I., *Prevlaka*, Zagreb 1930.

Stjepčević, I., *Katedrala Sv. Tripuna u Kotoru*, Split 1938.

Stjepčević, I., *Kotor i Grbalj*, Split 1941.

Стјепчевић, И., Ковијанић, Р., *Одлука о штампању Статута града Котора*, ИЗ 10 (1954) 236-237.

Strohal, I., *Statuti primorskih gradova i općina*, Zagreb 1911.

Sforza, F., *Bari e Kotor*, Bari 1975.

Тарановски, Т., *Историја српског права у Немањинској држави, I-IV*, Београд 1930-1935.

Томовић, Г., *Натпис на цркви Светог Луке у Котору из 1195. године*, Научни скуп Црква Светог Луке кроз вјекове, Котор 1997, 23-32.

Ћирковић, С., „Четвртина“, Зборник ФФ у Београду VII/1 (1963) 273-276.

Ћирковић, С., *Коментари и извори Мавра Орбина. М. Орбин, Краљевство Словена*, Београд 1968, 293-428.

Ћирковић, С., *Мере у средњовековној српској држави*, Мере на тлу Србије кроз векове, Београд 1974, 41-74.

Ćirković, S., *Continuité et rupture des hiérarchies le cas des villes dalmates et de leur arrière-pays*, Gerarchie economica e gerarchie sociali secoli XII-XVIII, Atti delle „Settimane di Studi“ 12, Firenze 1990, 73-89.

Ћирковић, С., *Парница о цркви Светог Луке у Котору*, Црква Светог Луке кроз вјекове - зборник радова, Котор 1997, 127-138.

Ćorić, P., *Grad Kotor do 1420*, Bosanska Gradiška 1929.

Ђоровић, В., *Брсково*, Гласник Српског географског друштва 20 (1934) 40-49.

Ђук, Р., *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986.

Фејић, Н., *Которска канцеларија у средњем веку*, ИЧ 27 (1980) 5-62.

Фергула, Ј., *Византијска управа у Далмацији*, Београд 1957.

Fisković, С., *O umjetničkim spomenicima grada Kotora*, Споменик СШ (1953) 71-101.

Du Cange, С., *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Graz 1954.

Cvitanić, А., *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split 2002.

Чанак-Медић, М., *Катедрала Светог Трипуна као израз уметничких прилика у Котору средином XII века*, ЗРВИ XXXVI (1997) 87-93.

Čanak Medić, М., Čubrović, Z., *Katedrala Svetog Tripuna u Kotoru:istorija, arhitektura, arhitektonska plastika i liturgijski nameštaj*, Kotor 2010.

Чремошник, Г., *Развој српског новчарства до краља Милутина*, Београд 1933.

Чремошник, Г., *Увозна трговина Србије 1282. и 1283. године*, Споменик СКА LXII (1925) 61-71.

Čremošnik, G., *Vinogradarstvo i vino u Dalmaciji srednjeg vijeka*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XLV (1933) 15-38.

Чудиновский, Э. И., *Торговые компании Трогира и Котора в конце XIII – XIV вв., по данным нотариальных актов*, Вопросы истории Словян 2 (1966) 71-81.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

РЕФЕРАТ

о квалитетности кандидата (**Миљан Гогих**, мастер историчар)
и подобности предложене теме за докторску дисертацију
(*Политичко и друштвено уређење Котора у другој половини XII и XIII вијеку*)

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Миљан Гогих рођен је 28. септембра 1978. у Бијелом Пољу. Средњу школу завршио је у Мојковцу. Студије историје завршио је на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду, остваривши током студија просечну оцену 8,89. Дипломирао је 9. јуна 2008. године, одбравивши дипломски рад под називом *Трг и рудник Брсково у средњем вијеку*, са оценом 10 (десет), на Катедри за историју српског народа у средњем веку са историјском географијом и старословенским језиком. На истом факултету завршио је мастер студије, положивши све испите са највишом оценом. Мастер рад *Средњовјековна манастирска властелинства на територији Републике Црне Горе* одбранио је 1. јула 2011. године са највишом оценом, пред комисијом у саставу: проф. др Татјана Суботин-Голубовић, доц. др Ђорђе Бубало (ментор), доц. др Марко Шуица. Децембра 2011. године уписао је докторске студије на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. У досадашњем току студија положио је све испите предвиђене програмом студија. Запослен је у Историјском институту Црне Горе у Подгорици као виши истраживач од 1. децембра 2010. године. Ангажован је на пројекту Министарства науке Црне Горе *Друштвена*

историја и културно-историјско наслеђе Црне Горе од раног средњег вијека до почетка XIX вијека.

У оквиру ангажовања на наведеном пројекту објавио је неколико радова и учествовао на два међународна научна скупа:

** Рударска производња у средњовековном Брскову, Историјски записи 1 (2010) 195–213*

Аутор пружа преглед података о рударској производњи, насељу и трговини у средњовековном Брскову, на основу свих доступних писаних и материјалних извора, укључујући и извештаје о монтањско-геолошким испитивањима вршеним ради поновног покретања производње у руднику Брсково.

** Гаврилов зборник (прилог реконструкцији), Историјски записи 3-4 (2012) 165–175*

У раду се даје опис и садржај такозваног Гавриловог зборника (зборник преписа владарских повеља манастира Врањина на Скадарском језеру, састављен руком монаха Гаврила у 18. веку) на основу података које су о њему оставили руски научници Иван Јастребов и Павле Ровински.

** Рад руских научника XIX вијека на објављивању извора за средњовековну историју Црне Горе, реферат саопштен на научном скупу "Русија и Балкан током последња три стољећа" (Бар, 17. и 18. октобар 2011); објављено на руском у зборнику саопштења са научног скупа: Деятельность русских ученых 19 века по опубликовани источников об истории Черногории в Средние века, Россия и Балканы в течение последних 300 лет, Подгорица 2013, 527-538.*

Аутор описује делатност руских научника 19. века, нарочито Ивана Јастребова и Павла Ровинског, на објављивању извора за средњовековну историју Црне Горе. Посебна пажња поклоњена је издањима оних извора који су у међувремену уништени или знатно оштећени.

** Котор и залеђе у XIII вијеку, реферат саопштен на међународном научном скупу „Јадрански коријени. Неизбрисиви историјско-културни темељи јединства / Radici adriatiche. Le fondamenta storico-culturali di un'unita incancellabile“, (Котор, 15. и 16. октобар 2012)*

Аутор приказује односе Котора са залеђем у XIII веку кроз аутономију привреде, односе са врховним господаром српским краљем и односе са Дубровником.

Кандидат је у договору с ментором и водећи рачуна о истраживачким програмима научноистраживачке организације у којој је запослен предложио тему за докторску дисертацију: *Политичко и друштвено уређење Котора у другој половини XII и XIII вијеку.*

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације јесте политичка историја, државно устројство и друштвено уређење Котора у другој половини 12. века и у 13. веку. Иако је за ово раздобље комуналног живота на источном

Јадрану сачувано сразмерно мало извора, који су већином познати и обрађивани, ипак нема целовито писане студије у којој ће се на широкој основи окупити и анализирати сви постојећи извори (у оригиналу или доцнијим преписима) о Котору у 12. и 13. веку. Раздобље које уоквирује истраживање одређено је формирањем и коначним уобличавањем комуналног уређења Котора и његовог положаја у односу на залеђе и врховног господара – краља Српске земље. Питања која могу доћи у видокруг истраживања одређена су садржином сачуване изворне грађе, пре свега нотарских записа и одлука которских већа. Из тог разлога не може се дати свеобухватан приказ историје, уређења и живота Котора у разматраном раздобљу јер је грађа изразито неравномерна по очуваности, врсти и садржини.

Циљ, односно циљеви дисертације готово искључиво су одређени могућностима које пружа изворна грађа. Из тог разлога први по важности, од чијег постизања зависи постављање и достизање свих осталих циљева, јесте идентификовање, систематизовање и вредновање извора, пре свега нотарских записа сачуваних у тзв. *Которском понтификалу* и *Загребачком зборнику* (будући да оригиналне књиге имбревијатура из тог раздобља нису сачуване). Поједине одлуке из *Понтификала*, делимично измењене, ушле су у штампану верзију Которског статута (1616), па је неопходно идентификовати их у Статуту, као и чланове Статута за које постоји велика вероватноћа да се заснивају на одлукама градских већа из 13. века. Један од главних циљева истраживања јесте објашњење узора, времена и одлика почетних етапа организовања комуналног уређења Котора, при чему треба настојати да се компаративном анализом установе сличности и разлике тога процеса са сличним појавама у другим комунама на јадранској обали. Средином 12. века у изворима се почињу помињати поједине категорије становништва у Котору, па је потребно утврдити које су категорије становништва постојале у Котору и каква је била њихова улога и значај у друштвено-политичком животу града. Посебна пажња биће усмерена ка проучавању привредног живота Котора, његових трговачких и других привредних веза са окружењем, с посебним освртом на односе с Дубровником, главним конкурентом у трговини у залеђу. Будући да је Котор у разматраном раздобљу био прво под врховном влашћу Византије, а потом и Србије, потребно је утврдити модалитете односа према врховном господару и степен и чиниоце аутономије. Са наведеним у вези јесте и анализирање одлука которских већа из којих се може створити макар фрагментарна слика о почецима правног и судског уређења Которске комуне и реконструкција одлука за законском снагом из појединих области права (кривично, брачно). Изворна грађа пружа прилику и да се прикажу црквене прилике, однос између католичанства и православља у Котору и околини. Подробна анализа сачуване грађе може наметнути и неке нове истраживачке циљеве.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

ПРЕЛИМИНАРНИ ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА ОБУХВАТА ОНЕ ТЕМАТСКЕ ЦЕЛИНЕ ЗА КОЈЕ ЈЕ У ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА И ПРЕГЛЕДИМА ИЗВОРА УТВРЂЕНО ДА ПОСТОЈИ ИЗВОРНА ПОДЛОГА ЗА ДОНОШЕЊЕ ПРЕТПОСТАВКИ И ЗАКЉУЧАКА. Будући да су извори за историју Котора у 12. и 13. веку несистематизовани, расути по разним зборницима преписа или маргинама рукописа, прва целина дисертације била би посвећена њиховом тематском и хронолошком сређивању, дипломатичком и

садржинском вредновању. То не би био класичан осврт на изворе, уобичајен у докторским дисертацијама, већ генерисање свеобухватног фонда извора за историју Котора у 12. и 13. веку. За тај подухват нарочито је важно идентификовати и обрадити сразмерно бројне зборнике преписа которских докумената, од којих многи потичу из 18. и 19. века, затим которске хронике, расуте по архивским збиркама, углавном на територији бивше СФРЈ. У њима се могу пронаћи појединачни документи или подаци који до сад нису били познати.

Поглавље **Територија и окружење** требало би да представи простор на којем су се одигравали догађаји који су имали утицај на положај Котора, у периоду до почетка 14. века. Нарочита пажња била би посвећена дистрикту Котора, те анализи повеља којима су Которани пред Млечанима доказивали своја стара територијална права.

Поглавље **Комунално уређење** требало би да одговори на питање како је текао процес формирања комуналног уређења у Котору. Најбољи доказ о изградњи аутономног друштва представљају одлуке градских већа, којима се утврђује правни оквир живота у заједници. Требало би утврдити ко је могао присуствовати седницама већа, које друштвене категорије становништва, као и то да ли је било разлике у поступку доношења различитих категорија одлука. Будући да се судски систем ствара упоредо са изградњом комуналног уређења, покушаће се утврдити какви су били функција и значај судова и судија у друштвеном животу Котора у овом раздобљу. У тесној вези са овим јесте и питање нотаријата, чији рад и овлашћења морају да се реконструишу и уз помоћ нових или слабо познатих извора. Биће анализирани природа функције и овлашћења градског кнеза, главног представника српског краља у Котору, као и осталих градских чиновника који се помињу у изворима. Которско друштво ће бити представљено кроз слојеве, од *nobiles*, који имају велику улогу у управљању градом и доношењу одлука, до робова, са освртом на посебне, изворима посведочене етничке групе.

У поглављу **Односи са другим комунама и врховним владаром** биће приказани вишеструки односи Котора са другим комунама, као и његов положај у држави Немањића. Још од средине 12. века склапани су уговори са градовима на Јадрану, добијане повластице од иностраних владара, уживана широка аутономија у немањићкој Србији. Размотриће се нарочито уговорни односи с Дубровником, с обзиром на настојање Котора да иступа као равноправна уговорна страна. На основу одлука которских већа могуће је, макар фрагментарно, пратити неке видове которско-дубровачких веза. Колико извори буду дозвољавали пратиће се миграције и помени припадника властеоских породица ова два града у међусобним релацијама. Нарочита пажња биће посвећена односу Котора према владарима Србије, као и према њиховим намесницима у Зети.

У поглављу **Привреда** пружиће се сва расположива сазнања о привредним делатностима Которана. Настојаће се да се осветле сви видови привредне активности: трговина (копнена и поморска), земљорадња, сточарство, занати, риболов. Биће анализирани одлуке и поступци које су комуналне власти предузимале у циљу регулисања привредних активности својих грађана. На развој Котора као привредног средишта утицало је у великој мери покретање рударске производње у Србији па ће том односу, као и караванској трговини са залеђем, бити посвећена нарочита пажња. Друга половина и крај 13. века особени су по знатном присуству которских

пословних људи у рударским центрима Брскову и Руднику. Обрадиће се и размена добара са другом страном Јадрана, одакле су Которани увозили артикле који се нису у њему производили. Трговина металима из унутрашњости резултирала је и подстицањем других привредних активности у Котору.

Поглавље **Црква** бавиће се односом црквених и општинских власти. Овде би биле изложене и прилике у Которској епископији од њеног оснивања до почетка 14. века (епископи, поседе, имовински спорови, приходи, привилегије). Била би обрађена улога епископије у сукобу између Барске и Дубровачке архиепископије, као и њено настојање да своју јурисдикцију прошири на католичке насеобине у унутрашњости. Обрадиће се и утицај оснивања православне Зетске епископије са седиштем на острву Превлака на верске и друштвене прилике у Котору и околини. Изнеће се сазнања о католичким и православним црквама посведоченим на простору которског дистрикта у овом периоду, с тежиштем на катедрали Св. Трипуна и њеном значају у верском и друштвеном животу града.

Завршни делови дисертације обухватају **Закључак** и **Попис извора и литературе**.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

- Сачувани извори дају могућност да се изврши само делимична реконструкција прошлости овог града у наведеном периоду.
- У овом периоду Котор је почео да изграђује своје комунално уређење, као и друге комуне на Јадранској обали.
- Један од основних доказа о изграђивању комуналног уређења јесу одлуке которских већа којима се уређују нека питања из политичког, друштвеног и привредног живота у Котору.
- Одлуке градских већа из 13. века налазе се у основи неких одлука у Которском статуту.
- Друштво у комуни је социјално издиференцирано, издваја се повлашћена категорија становништва (*nobiles*) која доноси одлуке које се тичу комуне.
- Српски владари мешају се у унутрашња питања преко кнеза, комуна настоји ограничити утицај владара на унутрашња питања.
- Котор се у овом периоду развија у значајан трговачки центар и привредно средиште. За простор где делују његови трговци заинтересовани су и друге комуне са Јадранског мора, на првом месту Дубровник.
- У Котору преовладава римокатоличко становништво, али с временом долази до јачања православног елемента у његовом дистрикту. За верске прилике у граду и околини од великог значаја јесте оснивање Зетске епископије са седиштем у манастиру Св. Арханђела Михаила на Превлаци.

- У сукобу Бара и Дубровника око ранга и јурисдикције Котор се држи по страни и настоји да под своју контролу стави католичке насеобине у унутрашњости.
- Катедрала Светог Трипуна била је предмет посебне пажње которских власти.

5. Методе које ће се у истраживању применити

У изради дисертације биће примењена класична, научна методологија историјских истраживања – прикупљање и ишчитавање изворне грађе (поглавито објављене), анализа података (уз коришћење постојеће релевантне научне литературе), синтеза тако добијених резултата и њихово изношење у виду писаног текста.

Најважнији хеуристички посао, од којег зависи обим и квалитет истраживања и његових резултата, јесте проналажење, систематизовање и анализа рукописних зборника са преписима нотарских аката и одлука већа. Најстарије сачуване нотарске књиге Котора потичу из треће деценије 14. века, а докази о постојању организованог канцеларијског рада у Котору потичу још из 12. века. За историју Котора у 12. и 13. веку истраживачима углавном стоје на располагању преписи појединачних нотарских аката и одлука которских вијећа, расути по рукописима и зборницима. Један од најзначајнијих извора за проучавање ове теме јесте тзв. *Которски понтификал*, који садржи преписе одлука которских већа на маргинама и празним листовима, од којих су многе до сада непознате. Чува се у Рукописном одељењу Библиотеке Руске академије наука у Петрограду под сигнатуром F № 200. Од осталих необјављених или делимично објављених извора, неопходно је користити и рукописни зборник мешовитог садржаја који се под сигнатуром II b 21 чува у Архиву ХАЗУ у Загребу, а који је у тесној садржинској вези са Которским понтификалом. Осим овог рукописног зборника у Архиву ХАЗУ налазе се и други рукописни зборници (и њихови преписи) чија се садржина односи на средњовековни Котор. Ту се издваја рукопис (IV a 52) који представља својеврсну „хронику“ компилаторског карактера, настао по свему судећи почетком 19. века. Његов значај је у томе што садржи и цитате из дела Динка Заворовића који се дотакао которске историје пишући о Далмацији у средњем веку. Треба обратити пажњу и на рукописне зборнике II d 199 и III d 4, као и од раније познати рукописни зборник III F 13/1-2 у којем се вероватно налази још преписа докумената значајних за рану которску историју. Рад у другим фондовима истог Архива подразумева истраживање у оставштинама историчара који су објављивали которске изворе и писали о Котору у средњем веку (збирка Ивана Кукуљевића, збирка Тадије Смичикласа, Збирке исправа дон Ива Стјепчевића, Которско градиво). Од користи би могло да буде и истраживање у другим збиркама Архива ХАЗУ где би се могао пронаћи још понеки документ (Збирка латинских исправа 1070-1859, Збирка разних исписа и преписа XIII-XX стољеће). У Загребу неизоставно треба прегледати и архивске фондове Националне свеучилишне библиотеке.

Имајући у виду привредне везе два града у средњем веку, као и то да се грађа Которског архива једно време налазила у Задру биће неопходан истраживачки рад у тамошњим установама: Знанственој књижници, Надбискупској библиотеци, Државном архиву. Од највећег значаја за дисертацију јесте рад у Државном архиву у Задру са документима из оставштине породице

Папафава, у којој се налазе оригинали и преписи докумената од велике важности за прошлост Котора (*Arhivski fondovi i zbirke, 0363 obitelj Papafava-Zadar 1800-1927*). Биће свакако драгоцен рад и у Которском архиву. Мада хронолошки и тематски излази из теме дисертације мора се у раду користити и *Грбаљски катастих* чији снимак посједује архив у Котору, а који је у научним круговима познат као *Руански катастик*. Осим овог преписа користиће се и онај који се налази у Задру, у Архиву бившег аустријског намесништва. Значај овог катастиха је у томе што опис сваког најмањег земљишног поседа – карата – полази од његовог првог познатог власника. Пошто је прва подела била око 1307. године подаци о првим власницима јесу веома драгоцени јер се тако добија слика о поменима неких которских породица и њихових чланова, што са подацима о њима из других извора пружа широку истраживачку основу за проучавање которске заједнице с краја 13. века. У Которском архиву потребно је детаљно прегледати *Породичне и личне архивске фондове*. Такође и неке од Збирки, као што су *Збирка преписа (докумената или књига) XVIII-XX вијека* у којој се налазе исписи из дела млетачких историчара у вези са Боком, затим *Збирка копија докумената XII-XX вијек*, биће пажљиво прегледане. У фондовима Бискупског архива у Котору могуће је наћи грађу углавном за истраживање црвених прилика у Котору.

6. Очекивани резултати и научни допринос

У стручној литератури ово раздобље историје Котора, са ослонцем на свим сачуваним изворима (међу њима је знатан број оних који у досадашњим истраживањима нису употребљени) није обрађен као јединствена, засебна монографија. Коначни циљ истраживања је састављање једног целовитог, објективног и веродостојног историјског прегледа развоја и међусобне условљености политичких прилика и друштвеног уређења у Котору у другој половини 12. и у 13. веку. Због тога би дисертација *Политичко и друштвено уређење Котора у другој половини XII и XIII вијеку* требало да надомести недостатак једног свестраног прегледа догађаја из времена формирања и ушвршћења комуналног уређења у Котору, најзначајнијем приморском граду државе Немањића.

7. Закључак

Према досадашњем ангажовању на докторским студијама и у истраживањима у Историјском институту Црне Горе кандидат Миљан Гогич је показао несвакидашњи интерес за научно проучавање историје, склоност ка критичком размишљању и познавање широког круга средњовековних извора и одговарајуће литературе. Предложени план истраживања за израду докторске дисертације и веома успешна усмена одбрана предлога теме за докторску дисертацију указују на то да се од њене израде са великом извесношћу могу очекивати квалитетни, научно утемељени и свежи научни резултати. Због свега наведеног Комисија сматра да је кандидат у целости квалификован да квалитетно уради предложену докторску дисертацију и да њену израду треба одобрити и подржати.

КОМИСИЈА

Проф. др Андрија Веселиновић

Проф. др Милош Антоновић

Доц. др Марко Шуица

Проф. др Ђорђе Бубало, ментор и писац реферата
